

KAFESTEKİ ÖZGÜR İNSAN

HÜSNÜ ÖNDÜL İHD Genel Başkanı

Ünlü Fransız düşünür Michel Foucault, Büyük Kapatılma'da "hücre için, mahkumların günde on ila on iki saat geçirdikleri yer, kendilerini evlerinde gibi hissettikleri yer; bir buçuk metreye iki metrelik, bir yanı demir parmaklıklarla tamamen kaplı korkunç bir hayvan kafesidir. Yalnız oldukları ev okudukları, giyindikleri ve ihtiyaçlarını giderdikleri yer, vahşi hayvan için bir kafestir" der (s.154)

Türkiye cezaevlerindeki sorunlar değil bu yazının konusu. Ama gelişmeler Türkiye cezaevlerindeki yeniden yapılanma sürecini de içeriyor. 1991 yılına dönelim....

3713 sayılı Terörle mücadele kanunu 12 Nisan 1991 tarihinde yürürlüğe girdi. Türk Ceza Kanununun 140,141,142. Maddelerini 02 sayılı Vatana İhanet Kanununun kaldırıyor, TCK'nun 125. Maddesinden hüküm giyenler hariç, büyük bir ceza indirimini uyguluyor ve politik tutuklu ve hükümlülerin tahliyesini sağlıyordu bu kanun. Ama büyük bir felaketin tuzaklarını da örüyordu. Bundan böyle politik tutuklu ve hükümlüler bir ve üç kişilik oda esasına göre inşa edilecek cezaevlerinde tutulacaklardı. Bu kanuna göre hüküm giyenlerin infaz süreleri adi suçlarla karşılaştırılmayacak ölçüde uzun tutuluyordu. İHD ve ÇHD daha yasa tasarı halindeyken muhalefet ediyordu. Her iki kurum da görüşlerini kitap olarak yayımladılar. Bu kurumlara göre Terörle Mücadele Yasası'nın 16. Maddesine göre inşa edilecek olan cezaevleri, tecrit koşullarını tutuklu ve hükümlülere dayatacağı. Yasa'da 141 ve 142. Maddeler yerine, düşünce açıklamalarını aynı şekilde cezalandırarak, 6,7 ve 8. Maddeler yer alıyordu. Çok geçmeden de 8. Madde yargılamaları başlıyordu. Acaba, yeni cezaevleri yapımına ne zaman başlanacaktı? 1997 yılında Sincan, Edirne, Kandıra ve Tekirdağ cezaevleri için ihaleye çıkılıyordu.

İnşaatlara başlandı.

İnsan hakları savunucuları daha çok Kartal Cezaevi'ni F tipi cezaevleri modeli olarak düşünüyorlardı. Henüz inşaat halindeki cezaevlerinin ne mimari projesine ulaşılabilmişti, ne de gezilebilmişti. İHD 28 Ekim 1999 tarihinde gerçekleştirdiği (seçimsiz) genel kurulunda, F tipi cezaevlerine karşı " Cezaevleri Kurultayı" düzenleme ve hücre tipi cezaevlerine karşı kampanya düzenleme kararı aldı. Ankara Şubesini kurultayı hazırlama konusunda görevlendirdi. Üç aylık çalışma sonunda 29-30 Ocak 2000 tarihlerinde Ankara'da Kurultay düzenlendi. Daha çok kamuoyunu bilgilendirmeye dönük çalışmalar yapıyorduk. Mayıs ayının sonunda Adalet Bakanı ile görüştük. Bakan F Tipi cezaevleri inşaatlarının henüz bitmediğini, kullanıma hazır olmadığını söylüyordu. Böylelikle, bizim, ailelerin ve tutuklu ve hükümlülerin bir operasyonla ilgili kaygılarımıza da yanıt vermiş oluyordu. İHD Sincan F Tipi cezaevine girme ve inceleme talebini ilettiler. O görüşmede bizim verdiğimiz örnekler Kartal Cezaevi uygulamalarından kaynaklanıyordu. Kendileri de doğru bilgi edinmenin gerekliliğini kabul etti. Bir süre sonra, hem Ankara'da hem de Kandıra'da basın ve demokratik kitle örgütlerinin F tipi cezaevlerini incelemelerine olanak sağlandı. Sincan F tipi Cezaevi incelemesinde İHD'yi temsilen ben bulunmuştum. Televizyonlara da yansıyan şu değerlendirmeyi yaptım: "Odalar kafes gibi. Altından da yapılmış olsa kafes kafestir!" Tek kişilik odaya yapay bir çiçek koymuşlardı. Küçük plastik bir masanın üzerinde duruyordu. Televizyonlar bu çiçeği gösteriyordu. İzleyenler yapay bir çiçek olduğunu anlayamıyorlardı. Demokratik kitle örgütleriyle birlikte, inceleme raporumuzu açıkladık. Tecrite dikkat çekiyorduk. Başka Demokratik kitle örgütlerinden heyetler de daha sonra inceleme olanağı buldular. Hemen herkesin dikkat çektiği konu tecrit konusuydu. İşkenceyi önleme komitesi Temmuz 2002'de Ankara'daydı. Kendilerine, henüz bizzat görmediğimiz ve fakat soyutlama yaparak ulaştığımız değerlendirme (Ekte) raporumuzu sunduk. Geriye doğru bakıldığında, sonuç ve öneriler bölümündeki değerlendirmelerimizin süreç içerisinde pek çok kez gündeme geldiğini ve yaşamakta olan sorunların çözümü için geliştirilen önerilerin geçerliliğini koruduğu anlaşılmaktadır. On binlerce sayfa bildiri, broşür dağıtmış, sürekli ve çeşitli etkinlikler düzenlemiştik. 15 Ekim 2000 tarihindeki Genel Kurulumuzda F tipi cezaevlerine karşı duruşumuzu tekrar karar altına aldık. Tecrit Koşullarını içeren cezaevleri projelerine karşı çıkacaktık. Beş gün sonra, bazı tutuklu ve hükümlüler süresiz açlık grevlerine başladılar. 25 Kasım 2000 tarihinde Ankara'da miting düzenledik. Ne yazık ki bu miting son olmayacaktı. Süreç içerisinde 9 Haziran 2001 ve 13 Nisan 2002 tarihinde de mitingler düzenleme zorunda kalacaktık.

5 Aralık 2000 tarihinde, Sayın Adalet Bakanı'na, kamuoyuna da açıkladığımız mektubu verdik.(Ek 2) Diyalogla çözümün bulunacağına olan inancımızı belirttik Sayın Bakan, aydın ve sanatçıların, başta Mehmet Bekaroğlu olmak üzere bazı milletvekillerinin, barolar, mimar ve mühendis odalarının ve tabip odalarının önerileri doğrultusunda, o ünlü 9 Aralık 2000 tarihli açıklamayı yaptılar. "Demokratik bir toplumda bu eleştirilerin dikkate alınması zorunludur. Tartışma konusu olan cezaevlerini bu halde hizmete açmak doğru değil. F tipine nakiller, yani F tipinin açılması ertelenmiştir. Böylece toplumsal mutabakata ulaşmak istiyoruz. Bu değerlendirme yalnızca bakanlıkça değil, Türk Tabipler Birliği, Türk Mimar ve Mühendisler Odaları Birliği'nin katılımı ile yapılacaktır. Kimsenin kaygı duymayacağı bir ortam istiyoruz."

Sürdürülen görüşmelerin kesilmesi ile büyük bir kaygı duyduk. Diyalogun yeniden başlatılması, olası kötü sonuçları önleyebilirdi.

17 Aralık 2000 Pazar günü, 12 Demokratik kitle örgütü temsilcisi ile birlikte sayın Adalet Bakanını ziyaret ettik ve görüşmelerin tekrar başlatılmasını istedik.

19 Aralık 2000, 20 cezaevine operasyon yapıldı. Korkulan olmuştu. 32 kişi yaşamını yitirdi. F tipi cezaevleri kullanıma açıldı. Bunca öldürülen, yakılan, yanan, yaralanan insanın bulunduğu operasyonun adı "Hayata Dönüş" olarak kondu.

F tipi cezaevlerinde neredeyse tüm tutuklu ve hükümlüler süresiz açlık grevi ve ölüm oruçlarına başlamışlardı. Daha önce eylemlerini ölüm orucu biçiminde sürdürenler de operasyondan sonra da eylemlerine devam etmişlerdi. 23 Mayıs 2002 tarihi itibarıyla toplam 92 kişi yaşamını yitirmişti. (Ek 3)

29 Kasım 2001'de 4 Baro Başkanı "Üç kapı üç kilit" olarak sloganlaşan öneride bulundular. Tutuklu ve hükümlülerin bu öneriye tecritin kaldırılmasının bir adımı olarak değerlendirerek sıcak baktılar.Ardından Mayıs 2002 ayına kadar, baroların önerilerinin kabul edilmesi için demokratik kamuoyu olarak girişim ve etkinliklerde bulunduk. Adalet Bakanlığı öneriyi reddetti. İHD, çözüm için benzer seçeneklerin bulunduğunu açıkladı. Örnek olarak, tek kişilik odaların bulunduğu bölümlerde, ortak havalandırmaya 9 kişinin çıkabileceğini, tecriti kaldırma iradesi varsa, benzer ve teknik çözümlerin bulunabileceğini bildirdi. İHD, 7 Mayıs 2002'de Adalet Bakanı ile görüştü. Bakan'ın tutumunda hiçbir değişikliğin bulunmadığını gözlemledi. Ölüme doğru 55 kişi daha yürüyordu. İHD 10 Mayıs'ta ölüm orucunun sona erdirilmesi için tutuklu ve hükümlülere, tecritin sona erdirilmesi için Adalet Bakanlığına çağrıda bulundu. Demokratik kamuoyunun inisiyatif almasını istedi.

Sonuç yerine:

Ölüm orucu eylemini sürdürenlerin bazıları, bir eylem türü olarak ölüm orucunu bitirdiklerini ve fakat tecrit koşullarını kabul etmeyeceklerini ifade eden açıklamalarda bulundular. Bazı tutuklu ve hükümlüler bu satırların yazıldığı sırada eylemlerini sürdürmekteydiler. 20 Ekim 2000'den beri sürüyor eylem. 20 Aralık 2000'den beri sürüyor tecrit koşulları.

Özgürlük talebi sürüyor. İnsan onuruna uygun koşullar için çalışmalar sürüyor. Cezaevleri oldukça süreceksin insan omuru için çabalar. Tecriti aştıkça, özgürleşecek insan.

EK 1:

CPT'ye (Avrupa Konseyi İşkencenin Önlenmesi Komitesi) sunulan rapor.

16.07.2000

RAPOR

F Tipi Cezaevi Modeli, Sorunlar ve Öneriler

F tipi Cezaevi Projesinin Yasal Dayanağı

F Tipi Cezaevi projesinin yasal dayanağı, 3713 sayılı terörle mücadele kanunudur. 12 Nisan 1991 yılında yürürlüğe giren bu kanunun 16. maddesi aynen şöyledir:

“Cezaların infazı ve tutukluların muhafazası

Madde 16- Bu Kanun kapsamına giren suçlardan mahkum olanların cezaları, tek kişilik veya üç kişilik oda sistemine göre inşa edilen özel infaz kurumlarında infaz edilir.

Bu kurumlarda açık görüş yaptırılmaz. Hükümlülerin bir birleriyle irtibatına ve diğer hükümlülerle haberleşmesine engel olunur.

Bu kurumlarda cezasının en az üçte birini iyi halle geçiren hükümlülerden şartla tahliyelerine 3 yıldan az kalmış olanlar, diğer kapalı infaz kurumlarına nakledilebilirler.

Bu kanun kapsamına giren suçlardan tutuklananlar da birinci fıkrada gösterilen şekilde inşa edilmiş tutukevlerinde muhafaza edilirler. İkinci fıkra hükümleri tutuklular hakkında da uygulanır.” Ayrıca 1999 yılında Çıkar Amaçlı Suç Örgütleri Hakkındaki 4442 Sayılı Kanun kapsamındaki suçlar nedeniyle tutuklanan ve hükümlü olarak bulunanların da F tipi cezaevlerinde tutulacağı öngörülmüştür.

Yasa Koyucunun amacı:

Yasa koyucu anılan madde ile, tutuklu ve hükümlülerin bir birleriyle “haberleşmesini ve irtibatını önlemek amacındadır. Bu amacın kendisi, BM ve Avrupa Konseyi’nin cezaevlerine ilişkin kurallarına aykırıdır. Böyle bir amaç, örneğin, Avrupa Konseyi Avrupa Cezaevleri Kuralları (1987) Önsöz’de belirlenen kuralların hedefi başlıklı bölümde yazılanlar ve ana ilkeler başlığı altında yer alan ilkelerle, çelişmektedir. Kuralların hedefi ve ana ilkeleri, cezaevinde bulunan bireyin insan onuruna uygun koşullarda cezasının infazı ya da tutukluluk sürecinde insani koşullarda bulundurulmasının sağlanması iken, 3713 sayılı yasa, çok açık bir biçimde yalıtılmayı (tecriti) öngörmektedir. Yasa, tutuklu ve hükümlülerin bir birleriyle iletişim (haberleşme) kurmasını yasaklamaktadır. Yasa ilişki, bağlantı (irtibat) kurmayı da yasaklamaktadır. O nedenle, “odayı” tutuklunun ve hükümlünün gecelemesini geçireceği yer olarak düşünmüyor, onun insan olarak bunu talep etmeye hakkının bulunduğundan hareket etmiyor. Oda tahsis etmeyi devletin ödevi, tutuklu ve hükümlünün hakkı olarak görmüyor. Dolayısıyla, gecelemesi dışında ortak yaşam alanlarının düzenlemesi de söz konusu olmuyor. Zira oda ile varılmak istenen amaç, tutuklu ve hükümlülerin haberleşmesinin ve irtibatlarının kesilmesidir. Bunu sağlamanın yolu da fiziksel düzenlemedir. Duvarlarla çevrilmiş küçük mekanlarda ve diğer insanlardan yalıtılarak, tutuklu ve hükümlüyü tutmak, başlıca amaç oluyor. Bu, bir canlı varlık olan, düşünen, kendisini ve geçim alanlarını bilinçli olarak yeniden yaratan, tür olarak diğer canlılardan bu özellikleriyle ayırılan insanı ve değerlerini yadsıyan bir bakış açısıdır. Bu bakış açısı, insana eşya muamelesi yapmaktadır. Muhafaza edilmesi gereken bir eşya. Ancak faşist bir zihniyet, insana böyle bir muameleyi, onun insan onuruna sahip olduğunu yadsıyarak yapabilir.

Yasa koyucu terörden ne anladığını da, 1. Maddede, anılan yasada ortaya koymaktadır. O nedenle de, düşüncelerini açıkladığı için tutuklu olarak yargılananlar da, hükümlü olarak bulunanlar da teröristtir. Dolayısıyla onlar da yalıtılmalıdır. Örneğin, şu anda cezaevinde bulunan Prof. Dr. Yalçın Küçük de, Türkiye’nin önde gelen insan hakları aktivisti, önceki genel başkanımız Akın Birdal da, DEP’li milletvekilleri de, insan hakları savunucusu avukat Eşber Yağmurdereli de teröristtir. Tutuklu hükümlü ayrımı yapmadan genel bir kural ile terörist nitelemesi ile (terör suçundan tutuklu e hükümlü nitelemesi ile) tutukluluk ve hükümlülük rejimi, kötü koşullarda eşitlik sağlamaktadır. Burada, tutuklu-hükümlü ayrımına değinmemiz ve düşünce suçu kategorisi içerisindeki adları belirtmemiz, diğer suçlardan tutuklu ve hükümlü olanlara, tecrit uygulamasını istediğimiz sonucu çıkarılamaz. Herkes, insan onuruna uygun koşullarda, (cezaevi olgusu yürürlükte olduğuna göre, orada da) yaşmalıdır. Yasa koyucu, kendi değerlendirmesi çerçevesinde, sisteme, hangi biçimde muhalif olmuş olursa olsun, herkese, terörist olarak bakıyor, örneklerle onu göstermek istedik- terörizm eşittir muhalif olmak şeklindeki zihniyeti.

Türkiye’de Cezaevleri Nasıl İdare Ediliyor?

Türkiye’de cezaevleri 1930 tarihli Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkındaki 10 maddelik kanun ile yönetilmektedir. Bu kanunun 1. Maddesi iptal edilmiştir (1993). 2. Maddesinin bazı hükümleri iptal edilmiş ve yalnızca mahkumların yeme içme, haberleşme, kendilerine ne gibi disiplin cezası uygulanacağı gibi konuların tüzükle düzenleneceği kısmı yürürlüktedir. 3. ve 4. Maddeler iptal edilmiştir(1993, 5. Madde, mahkumların bir cezaevinden diğerine nakline Adalet Bakanlığının karar vereceğine dairdir. 6. ve 7. Maddeler iptal edilmiştir. (1993). 8. Madde, hapishane müdürünün ve memurların hangi hallerde silah kullanabileceklerine dairdir. 9. madde, kanun yayımı ile yürürlüğe gireceğini düzenler. 10. madde, kanun hükümlerini hangi bakanlıkların yürütmeye yetkili olduklarını düzenler.

Görüldüğü gibi, hapisanelerde tutuklu ve hükümlü olarak bulunanların hangi haklara ve özgürlüklere sahip olduğu yasayla düzenlenmediği gibi, 70 bin kişinin tutulduğu bu mekanların yönetimi ile ilgili kanun da yeme içme ve tutuklu ve hükümlülerin nasıl dinleneceği ve ne gibi disiplin işlemlerinin kimler tarafından uygulanacağını tüzüğe bırakıldığı ve yalnızca silah kullanma ve nakille ilgili düzenlemelerin bulunduğu bir metin halindedir. Bu niteliği ile, Türkiye'nin cezaevi yönetiminin BM ve Avrupa Konseyi normları ile uyuşmadığı, hakların ve özgürlüklerin yasaya dayanmadan daha alt düzeydeki normatif düzenlemelere terk edildiği, çoğu kez de yazılı ve sözlü emirlerle yönetildiği görülmektedir.

Adalet Bakanlığı bünyesindeki Cezaevleri Genel Müdürlüğü'nün 1943 tarihli yasasının 1997 yılında iptali ile birlikte, Genel Müdürlük, Bakanlık Teşkilatı yasasının içerisinde yer almış (1992 sayılı Adalet Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun) ve anılan yasanın 2. ve 11. Maddelerinde ceza infaz kurumlarını planlamak, kurmak, idari görevler yönünden gözetim ve denetimini yapmak, infaz ve ıslah işlerini düzenlemekle Ceza ve Tevkif evleri Genel Müdürlüğü görevlendirilmiştir. Bu yasada da tutuklu ve hükümlülerin hakları ve özgürlüklerinin neler olduğu ve genel müdürün bu haklar ve özgürlükler konusunda ne gibi yetkilerinin olduğu, düzenlemelerin neye dayanarak yapılacağı belirlenmemiştir. Esasen görevlendirme ve yetkilendirme genel niteliktedir ve tutuklu ve hükümlülerin hakları ve özgürlükleri, alt normatif düzenlemelerle değil (Kanun Hükmünde Kararnameler de dahil) ancak yasayla düzenlenebilir. Temel hak ve özgürlükler (tutuklu ve hükümlü olanlar için de geçerlidir) Kanun Hükmünde kararnamelerle, tüzüklerle, yönetmelik ve genelgelerle, hele hele yazılı ve sözlü emirlerle düzenlenemez. Belirtilen durum, Türkiye Cezaevlerinin haklar ve özgürlükler açısından nasıl bir güvencesizlik içerdiğini göstermektedir. Yasal düzenlemelerin olmaması, tutuklu ve hükümlülere keyfi muamele yapılmasının temelini oluşturmaktadır. Cezaevlerinde haklar ve özgürlükler, fiilen uygulanan-uygulanmayan kategoriler halindedir. Her cezaevine, her cezaevi müdürü yada sorumlu savcıya, her Adalet Bakanı ya da genel müdüre göre değişen bir durumdadır. Tutuklu ve hükümlüler, cezaevinde yaşayan insanlar olduğuna göre ve yapılan tasarruflar onların hakları ve özgürlükleri olduğuna göre, söz konusu olan tutuklu ve hükümlülerin hakları ve özgürlüklerinin hukuksal güvenceye bağlanmasıdır. Devlet açısından konuya bakılacak olursa, durum daha da vahimdir. Kamu görevlileri, kendilerini sınırlayan yasaların yokluğundan, tanınan yargısal dokunulmazlıktan yararlanarak, istediği gibi, hakları tanımakta ya da yoksun bırakabilmektedir. Haklar ve özgürlükler, tutuklu ve hükümlüler açısından fiili kazanım ya da kaybetmeden ibarettir. Bugün için, Cezaevlerinde kitap, gazete, dergi okunabiliyorsa; dışarıdan yiyecek gelebiliyorsa, haftada bir görüş sağlanabiliyorsa, tam gün havalandırmaya çıkılabiliyorsa bu tutuklu ve hükümlülerin ölümler ve sakat kalmalar pahasına, anılan hakları talep etmelerinden kaynaklıdır. İHD, hem kurucular hem de yönetici ve üyeleriyle bu sürecin başından sonuna değin en yakın tanığıdır. 647 sayılı Ceza İnfaz Kanunu da, cezaevi yaşantısı üzerine yine tutuklu ve hükümlüler açısından haklar ve özgürlükleri açısından bir düzenleme getirmemektedir. Belirtilen durumda, Türkiye'de tutuklanan bir kişi ya da hükümlü olan bir kişi cezaevinde ne gibi hakları var, ne gibi sınırlamalara bağlı bunu bilmemektedir. Böyle bir belge, (yasa hükmünde bir belge) olmadığı için de, tutuklu ya da hükümlüye idare tarafından da verilememektedir. Oysa Avrupa Konseyi ve BM Belgeleri, böyle bir belgenin hazırlanması ve tutuklu ya da hükümlüye verilmesi, onun bilgilendirilmesi gereğine işaret eder.

Türkiye'de 558 cezaevi bulunmaktadır. Bunun 516'sı kapalı, 37'si açık, 12'i çocuk cezaevi, 3'ü çocuk ıslah evi, 1'i kadın ve çocuk cezaevidir. Bu cezaevlerinde, şu anda 70 binin üzerinde tutuklu ve hükümlü bulunmaktadır. Bu durum öncelikle, devletin suç ve ceza politikasının yeniden gözden geçirilmesi gereğini göstermektedir. Suç sayılan eylemlerin yeniden tanımlanması, suç sayılan eylemler için öngörülen özgürlükten yoksun bırakma cezalarının gözden geçirilmesi gerekir. Örneğin 592 maddelik Türk Ceza Kanunu'nun (ekleriyle birlikte 597) yüzde 80'inde özgürlükten yoksun bırakma (hapis, ağır hapis) cezaları öngörülmektedir. Avrupa ülkelerindeki ceza yasalarında bu oran yüzde 20-30'lar seviyesindedir.

Yukarıda sayıları belirtilen cezaevlerinde, tutuklu ve hükümlü olarak bulunanlara devlet yeme ve içmeleri için ne kadar bir iştirak bedeli ayırmaktadır? 2000 yılı bütçesine göre, bir günde üç öğün için 700'er bin lira. Yani günde bir dolar ayda 30 dolar. Tutuklu ve hükümlülerin beslenme hakları bakımından, bu pay tutuklu ve hükümlülerin peşin peşin beslenme yetersizliğinden ölümünü göze almak demektir. Tekrarlamak durumundayız, beslenme yetersizliğinden ölümler yaşanmamışsa bu, tutuklu ve hükümlülerin yıllardır sürdürdükleri ısrarlı taleplerinin ve kamuoyu duyarlılığının sonucu, cezaevlerine dışarıdan yiyecek alınması olanağının tanınması ile olmuştur. Mahzurları tartışılır ama, koşu sisteminin sağladığı bir arada olmanın ve paylaşmanın sayesinde olmuştur.

558 cezaevinin ancak 158'inde sağlık görevlisi bulunmaktadır. Belirtilen sayı üçte birinde sağlık görevlisinin bulunduğu, diğerlerinde acil müdahale olanağının da bulunmadığını göstermektedir. Başka

bir ifade ile, 70 bin tutuklu ve hükümlünün 50 bini, acil durumlarda hekimden yararlanma olanağından yoksundur. Sağlık hizmetlerinin sunulduğunda,1998 yılında Çankırı Cezaevinde fenalaşan ve Ankara'ya sevkinde gecikildiği için yaşamını yitiren Engin Huyul'un durumu örnek gösterilebilir ve daha pek çok örnek gösterilebilir. Bir hafta önce yaşamını yitiren ve yıllarca kanserli olduğu halde cezaevinde tutulup kamuoyunun duyarlılığı ile tahliye edilen Murat Dil, yıllarca kalbine yakın iki kurşunla (tam 4 yıl) cezaevinde tutulan Sevgi İnce ve şu anda sayıları 180 civarında olduğu saptanan, acil müdahale gereken tutuklu ve hükümlüleri de saymalıyız. Tüm bunlar koğu sisteminin yarattığı sorunlar değil, devletin yaklaşımının ürünüdür. Bir arada olan ve sorunlarını bilen ve bunu duyurmaya çalışan tutuklu ve hükümlüler, yalıtıldıkları durumda acaba ne ile karşılaşacaktır?

Sorun çözme pratiği olarak, idari görevlerin pratiğinin de incelenmesi gerekir. İdari pratik, cezaevinde öldürerek sayım alma, öldürerek başka cezaevine sevk, kol kopararak ve dozerlerle duvarları yıkma üzerinedir. Örneğin, 1996 yılında Diyarbakır cezaevinde 10 tutuklu ve hükümlü öldürülmüştür. Ümraniye ve Buca cezaevlerinde de öyle. 1999 yılı Eylül ayında, Ankara Ulucanlar cezaevinde 10 tutuklu katlama uğramış ve yaşamını yitirmiştir. Kanıtlar gizlenmeye çalışılmış, sorumlular hakkında takipsizlik kararı verilmiş, katliamdan ağır yaralı olarak kurtulanlar hakkında, arkadaşlarını öldürdükleri gerekçesi ile dava açılmıştır. Şu anda Kırklareli Cezaevinde tutuklu olarak bulunan ve İstanbul DGM'lerde yargılanan tutuklular, Şevket Yılmaz, Turan Obay, Fikret Eski ve Selçuk Güngör 61 gündür açlık grevi yapmaktadır. Nedeni, itirafçı yapmaya dönük baskıları protesto etmek, birlikte yargılandıkları ve (İstanbul) Gebze Cezaevinde tutuklu olan arkadaşlarının bulunduğu yere sevklerinin sağlanması ve örgüt davasından yargılandıkları için savunmalarını birlikte yapmak ve nihayet ailelerin fakir oluşundan hareketle, İstanbul dışına gidiş gelişlerin doğurduğu mali yükün hafifletilmesi için Gebze'ye nakil isteğinde bulunuyorlar. Anneleri İHD'ne başvurdu. Ankara'da 5 gün kaldılar.İHD Genel Başkanı Hüsnü Öndül, Cezaevleri Genel Müdürü'nü değişik günlerde toplam altı kez aradı, not bıraktı. Görüşemedi. Nihayet Adalet Bakanı'na faks gönderdi ve Durumu eleştirdi. Açıklılık ilkesini, yurttaşın ve İnsan Hakları Örgütlerinin bilgi edinme hakkını anımsattı. Görüşme gerçekleşmedi ve yanıt alınmadı. Açlık grevi16 Temmuz 2000 itibariyle devam etmektedir. Bakanlık, kendilerinin gerekli gördüğü durumlarda, kendilerinin seçtiği kişi ve kuruluşlara bilgi vermektedir. Gazeteciler ya da bazı baroların yetkilileri gibi. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi, İHD'nin ısrarlı talepleri konusunda da çoğu kez yanıt vermemektedirler.

F Tipi cezaevleri konusunda, İHD yönetimi olarak 2 ay önce sayın Adalet Bakanı Hikmet Sami Türk ile görüşülmüş, açıklık ve doğru bilgi edinme hakkı çerçevesinde F Tipi Cezaevi uygulaması olan Ankara Sincan Cezaevini görmek istediğimiz talep edilmiştir. Bu talep azılı olarak da iletilmiş ve fakat bugüne değin inceleme olanağı tanınmamıştır. Tarafımız yazılı olarak verilen yanıtta, bir program dahilinde heyetimize gösterileceği ifade edilmiştir.

F Tipi Cezaevi Modeli konusunda bakanlığın verdiği bilgiler:

F Tipi cezaevleri 11 ilde uygulamaya sokulacaktır. Bu illerden, Ankara, İzmir, Edirne, Bolu, Kocaeli, Tekirdağ, ve Adana, Diyarbakır, Denizli'de bulunanların ihalesi yapılmış bazılarının da yapımı bitmiştir.Diğer cezaevlerinde de odalara dönüştürme çalışmaları yapılmaktadır.

F Tipi cezaevleri 1ve 3 kişilik odalardan meydana gelmektedir. Bir kişilik odaların 10m2 olduğu ve üç odanın yani üç kişinin aynı anda havalandırmaya çıkacağı ve havalandırma alanının da 45-50 m2 olduğu bilgisi verilmektedir. Her bir F tipi cezaevinin kapasitesinin 368 kişi olduğu, üç kişilik 103 adet, tek kişilik 59 adet odanın bulunduğu ifade edilmektedir. Ortak yaşama alanları olarak, kütüphane ve okuma salonu, sosyal, kültürel ve sportif amaçlı bir salon, atölye ve iş yurdu, mahkum çocukları için kreş ve açık hava futbol sahasının bulunduğu bilgisi verilmektedir.

Bu bilgiler ışığında yanıtız sorular bulunmaktadır.Haberleşme ve irtibatın önlenmesi amacıyla, İHD'nin nitelemesi ile tecrit amaçlı bir yapılanmaya gidildiğine göre, spor sahası, kütüphane ve salonlardan yararlanmada hangi ölçütler esas alınacaktır? Haberleşme ve irtibatın önlenmesi amaçlı olarak cezaevi modeli yürürlüğe konduğuna göre, ortak yaşama alanları olarak, havalandırma alanı mı kastedilmektedir, yoksa yukarıdaki alanlar mı? Yukarıdaki alanlarsa, o alanlardan yararlanma süresi ne kadardır? Yılda bir kez mi, ayda bir kez mi, yoksa her gün mü? Bu zaman aralıklarına kim hangi yasaya dayalı olarak karar verecektir? Odadan havalandırma alanına çıkış, her bir tutuklu ve hükümlü için, koşula bağlı mıdır ve hangi koşullardır bunlar ve yasal dayanağı bulunmakta mıdır? Bu soruların yanıtlarını tümü, "idarenin keyfine göre olacaktır" şeklindedir. Çünkü ortada, bir hukuk belgesi bulunmamaktadır ve bu tam bir keyfiliktir. Bu durum tipik bir idari rejim zihniyetidir (polis devleti zihniyeti).

Hukukun üstünlüğü ilkesinin geçerli olduğu devletlerde, idareler, demokrasinin açıklılık ilkesi gereği, eylem ve işlemlerini kamuya resmi belgelerle duyururlar, bilgi verirler ve bu eylem ve işlemlerde, aleniyet kazanması ile birlikte, yargı denetimine tabi olurlar. Adalet bakanlığından, F Tipi

cezaevlerinin mimari projesi istenmiş ve fakat elde edilememiştir. Anayasanın 135. maddesine göre kamu kurumu niteliğindeki meslek örgütü olan ve üst örgüt niteliğindeki Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğinden de görüş alınmamış ve proje hakkında bilgilendirilmemiştir.

Yasa koyucu ve Bakanlık ile temel ayrılığımız, yukarıda anlatılanlar çerçevesinde, İHD'nin geceleme için oda tahsisini tutuklu ve hükümlünün bir insan hakkı olarak görmesi, yasa koyucu ve bakanlığın ise, ulusalüstü insan hakları belgelerinde ve Ulusalüstü Yargısal içtihatlarda hak olarak görülen bu uygulamayı tecrit amaçlı olarak gündeme getirmesidir. 16. maddenin açık hükmü bunu göstermektedir. Bunun dışında, söylenen sözlerin, ortak yaşama alanlarının varlığının gösterilmesinin ve hatta, koşula bağlı olarak kullanılacak ve çoğu kez de boş duvarların çerçevelediği ve içinde insanların bulunmayacağı mekanların varlığı, hakkın tanındığı ve kullanıldığı anlamına gelmez.

Sonuç ve öneriler:

1. Terörle Mücadele Kanununun, F Tipi cezaevleri uygulamasına dayanak teşkil eden 16. maddesinin, anılan kanunun tümüyle kaldırılması yolundaki düşüncelerimizi saklı tutarak, yürürlükten kaldırılması ve 4422 sayılı kanunun ilgili maddesinin de yürürlükten kaldırılmasını,

2. Tutuklu ve hükümlülerin cezaevlerindeki hakları ve özgürlüklerinin hukuksal güvenceye bağlanması, tutuklu ve hükümlülerin geceleyin tek başına uyumasının onlara talep etme hakkı verdiği, devlet için bunun bir görev (ödev) olduğunun bu belgede yer alması,

3. Ortak yaşama alanlarından her tutuklu ve hükümlünün yararlanmasının onların hakkı olduğu, ortak yaşama alanlarından yararlanmada getirilecek kısıtlamanın ancak yargıç kararıyla mümkün olacağı, idari kararlar, geçici süre ile de olsa bu haktan tutuklu ve hükümlülerin yararlanmalarının engellenemeyeceği, gündüzleri bu mekanları kullanmanın yasada belirlenen olağanüstü durumlar hariç izne bağlı olmadığı,

4. Ülkemiz insanların gelenekleri ve kültürel dokusu nedeniyle, hiç kimsenin tek başına bir odada kalmaya zorlanamayacağı, diğer tutuklu ve hükümlüler için ve tutuklu ve hükümlünün kendisi için sağlık ve güvenlik nedeniyle yapılacak her muamelenin, bağımsız ve tarafsız sosyal hizmet uzmanları, hekim ya da psikolog raporları ile ve ancak yargıç kararıyla ve geçici süre için öngörülebileceğini,

5. Tüm disiplin cezalarının, oluşturulacak infaz yargıçlığının, tutuklu ve hükümlünün kendisinin ve avukatının savunmasından sonra verileceği ve bunun süresinin yasada belirlenmesi, disiplin hükümlerinin icrasının koşullarının da yasada belirlenmesi, insan onuruna aykırı hiçbir ceza ya da tedbirin ya da muamelenin uygulanamayacağına yasada düzenlenmesi,

6. Ülkemizdeki ulusal gelirden kişi başına düşen pay (üç bin dolar düzeyindedir) düşünülerek ve devletin iase bedeli olarak ayırdığı pay da düşünülerek, oda sisteminin mahkumu bu açıdan da düşüreceği zor durumun düşünülmesi, o nedenle dışarıdan yiyecek alınması uygulamasına devam edilmesi, yiyeceklerin paylaşılabilmesi ve yemek haline dönüştürülebilmesi için, araç gereç ve tutukular arasındaki doğal ilişkinin engellenmemesi,

7. Odayı tutuklu ve hükümlüler için bir hak olarak gören bakış açımızı muhafaza etmekle birlikte, gerçekçi ve uygulanabilir çözümün, koşu sisteminin ıslahından geçtiğini, mevcut projenin, güvenlik bakış açısı ile hazırlandığını, belirtilen durumda, tutuklu ve hükümlülerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarını tahrip edecek bir proje olduğunun açık olması nedeniyle, projenin yürütülmesinin durdurulmasını,

8. Projenin kamuoyuna açıklanması, insan hakları örgütleri ile, hukukçu, hekim, mimar, mühendis ve halen cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin de görüşlerinin alınması ve bu yolla, mimari ve uygulama projelerinde revizyona gidilmesini,

9. Proje üzerinde tartışmalar tüketilmeden ve revizyona gidilmeden, tutuklu ve hükümlülerin hakları ve özgürlükleri hukuksal güvenceye bağlanmadan, cezaevi yaşantısı ile ilgili hiçbir normatif düzenleme yapılmadan, infaz yargıçlığı müessesesi oluşturulmadan hiçbir tutuklu ve hükümlünün anılan cezaevine konulmamasını, hele Ulucanlar ve Burdur cezaevi pratikleri yaşandıktan sonra, zor kullanmak suretiyle anılan cezaevlerine sevk yapılmamasını, konu ile ilgili duyduğumuz kaygının altını çizerek duyuruyor ve talep ediyoruz.

Hüsnü Öndül
İHD Genel Başkanı

İHD Genel Başkanı Hüsnü Öndül ve Merkez Kurulu üyeleri dün akşam Cezaevleri Genel Müdürü ve Genel Müdür Yardımcıları ile görüştü ve aşağıdaki açıklamanın Adalet Bakanı Sayın Hikmet Sami Türk'ün bilgisine sunulmasını istediler.

İHD Basın Bürosu

Sayın Hikmet Sami Türk
Adalet Bakanı
Ankara

Sayın Bakan,
20 Ekim 2000 tarihinde başlayan açlık grevleri, ölüm orucu biçiminde devam etmektedir. Bugün 44. gününe giren bu eylem biçimi, tutuklu ve hükümlülerin yaşamlarını tehdit eder haldedir.

Ölümlere dur deme olanağı vardır. Diyalog, bu olanağın kullanılmasında başlıca araçtır. Diyalog, anlama çabasıdır.

Sayın Bakan,
Temmuz ayından bu yana, F Tipi Cezaevlerinin sivil toplum örgütleri temsilcilerinin incelemesine açık tutulması diyalog ya da anlama çabasında önemli bir adımdır. Bakanlığınızın bu olumlu çabası F Tipi Cezaevleri konusunda kamuoyunun bilgi edinme hakkına saygı çerçevesinde değerlendirilebilir. Bu arada, 3713 sayılı yasanın 16. maddesinde yapılacağı ifade edilen değişikliğe dair itirazlarımız olmakla birlikte, infaz yargıclığı kurulması, cezaevi personelinin eğitiminin sağlanacağı, cezaevleri denetleme birimlerinin kurulacağı ve tutuklu ve hükümlülerin hakları da dahil olmak üzere hukuksal alt yapı tamamlanmadan, F Tipi Cezaevlerine sevklerin yapılmayacağına dair açıklamalar da olumludur. Fakat bu konuda da Bakanlığın hazırlıklarının içeriği ile ilgili bilgi eksikliği de giderilmemiştir.

Sayın Bakan,
Ölüm oruçlarının durdurulması konusunda, daha açık ve cesaret verici açıklamalara ve Bakanlığın hukuksal alt yapı ile ilgili çalışmalarının kamuoyunun bilgisine sunulmasına ve kamuoyunca tartışılmasına ihtiyaç vardır. F Tipi Cezaevi modeline İHD'nin karşı çıkış nedeni, Terörle Mücadele Yasasının tecriti öngören 16. maddesinden kaynaklanmaktadır. Tutuklu ve hükümlülerin birbirleriyle irtibatının ve haberleşmesinin önlenmesi amacı, açıkca ulusalüstü insan hakları belgeleriyle çelişmektedir ve tecriti öngörmektedir. Bu amaca göre fiziksel koşulları düzenlenmiş cezaevinin insan hakları hukukuna uygun olduğunu iddia etmek olanaklı değildir. Oda, ulusal üstü insan hakları belgelerinde, tutuklu ve hükümlü için, geceleme geçireceği özel alanı talep etme hakkını vermektedir. Oysa yasa, odayı, tecrit için öngörmektedir. Demek ki, amaç unsuru açısından insan haklarına aykırılık söz konusudur. Belirtilen durumda, yalnızca 16. maddede değişiklik değil, 16. maddeye göre inşa edilmiş cezaevlerinin fiziksel koşullarında da değişiklik, gereklilik şeklinde belirlemektedir.

Tutuklu ve hükümlüler tabii tutulacakları tecrite doğal olarak karşı çıkmaktadır. İHD de, yukarıda da açıkladığımız gibi, karşı çıkmaktadır. Tutuklu ve hükümlüler, olumsuz pratiklerden hareketle can güvenliği konusunda da güvensizlik duygusu içerisindedir. Şimdiye kadarki çeşitli uygulamalara bakıldığında, kaygıları anlamak gerekmektedir.

Sayın Bakan,
İHD olarak, ölümleri engellemek için, her türlü çabayı göstermeye ve katkı sunmaya hazırız. Çözümün, diyalog yoluyla mümkün ve olanaklı olduğuna inanıyoruz. Özellikle ve öncelikle, tutuklu ve hükümlülerle kurulacak ya da sürdürülecek diyalogun, yaşam hakkının korunmasında sonuç vereceği inancındayız. Tartışmalı F Tipi projesini ortaya atanların görüşlerinin doğruluğunu ve yerindeliğini kanıtlamaya dönük çalışma ya da açıklamada bulunma yöntemi yerine; baroların, tabip odalarının, insan hakları örgütlerinin ve genel olarak kamuoyunun eleştirilerinin dikkate alınacağına dair bir anlayışın yerleştirilmesine ihtiyaç olduğunu düşünüyoruz.

Saygılarımızla.

Hüsnü Öndül
İHD Genel Başkanı

19 Aralık 2000-23 Mayıs 2002 Tarihleri Arasında
Cezaevlerine Yapılan Operasyonlarda ve ölüm
Oruçlarında Yaşamını Yitirenlerin Listesi
Toplam 92 Kişi

F Tipi Kapalı Cezaevlerinde Ölüm Orucu Sonucu Ölenler (34 Kişi)

- 1) Cengiz Soydaş 21 Mart 2001
- 2) Adil Kaplan 7 Nisan 2001
- 3) Bülent Çoban 7 Nisan 2001
- 4) Fatma Ersoy 10 Nisan 2001
- 5) Nergis Gülmez 11 Nisan 2001
- 6) Tuncay Günel 11 Nisan 2001
- 7) Celal Alpay 12 Nisan 2001
- 8) Abdullah Bozdağ 12 Nisan 2001
- 9) Erol Evcil 13 Nisan 2001
- 10) Murat Çoban 13 Nisan 2001
- 11) Gürsel Akmaz 16 Nisan 2001
- 12) Endercan Yıldız 18 Nisan 2001
- 13) Sibel Sürücü 22 Nisan 2001
- 14) Hatice Yürekli 22 Nisan 2001
- 15) Sedat Karakurt 24 Nisan 2001
- 16) Fatma Hülya Tümgan 28 Nisan 2001
- 17) Hüseyin Kayacı 6 Mayıs 2001
- 18) Cafer tayyar Bektaş 6 Mayıs 2001
- 19) Veli Güneş 16 Haziran 2001
- 20) Aysun Bozdoğan 26 Haziran 2001
- 21) Gökhan Özocak 4 Temmuz 2001
- 22) Ali Koç 8 Temmuz 2001
- 23) Muharrem Horuz 2 Ağustos 2001
- 24) Ali Ekber Barış 18 Ekim 2001
- 25) Tülay Korkmaz 19 Kasım 2001
- 26) Ali Çamyar 2 Ocak 2002
- 27) Zeynel Karataş 6 Ocak 2002
- 28) Lale Çolak 8 Ocak 2002
- 29) Yusuf Kutlu 8 Mart 2002
- 30) Yeter Güzel 10 Mart 2002
- 31) Doğan Tokmak 15 Mart 2002
- 32) Meryem Altun 1 Nisan 2002
- 33) Hıdır Demir 26 Nisan 2002
- 34) Okan Külekçi 22 Mayıs 2002

Ölüm Orucu Sonucu Yaşamını Yitiren Tutuklu Yakınları: (7 Kişi)

- 1) Gülsüman Ada Dönmez 9 Nisan 2001
- 2) Canan Kulaksız 15 Nisan 2001
- 3) Şenay Hanoğlu 22 Nisan 2001
- 4) Erdoğan Güler 24 Nisan 2001
- 5) Zehra Kulaksız 29 Haziran 2001
- 6) Hülya Şimşek 31 Ağustos 2001
- 7) Özlem Durakcan 28 Eylül 2001

Tahliye olduktan sonra ölüm orucunu sürdürürken yaşamını yitirenler (10 Kişi)

- 1) Uğur Türkmen 27 Mayıs 2001
- 2) Sevgi Erdoğan 14 Temmuz 2001

- 3) Osman Osmanağaoğlu 14 Ağustos 2001
- 4) Gülay Kavak 7 Eylül 2001
- 5) Ümüş Şahingöz 14 Eylül 2001
- 6) Abdülbari Yusufuğlu 20 Eylül 2001
- 7) Ali Rıza Demir 27 Eylül 2001
- 8) Ayşe Baştımur 28 Eylül 2001
- 9) Zeynep Arıkan Gülbağ 27 Eylül 2001
- 10) Tuncay Yıldırım 21 Mart 2001

Protesto Amacıyla Kendini Yakanlar (4 Kişi)

- 1) İbrahim Erler 18 Eylül 2001
- 2) Eyüp Samur 7 Kasım 2001
- 3) Nail Çavuş 7 Kasım 2001
- 4) Muharrem Çetinkaya 7 Kasım 2001

Tedavi sırasında yaşamını yitirenler (1 Kişi)

- 1) Mustafa Coşkun 3 Ekim 2001 (açlık grevi eylemcisi)

Küçükarmutlu'da operasyon sırasında yaşamını yitirenler (4 Kişi)

- 1) Arzu Güler (ölüm oruççusu)
- 2) Sultan Yıldız (refakatçi)
- 3) Bülent Durga (refakatçi)
- 4) Barış Kaş (refakatçi)

19 Aralık Operasyonunda ölenler (32 Kişi)

Bayrampaşa: Cengiz Çalıkoparan, Ali Ateş, Mustafa Yılmaz, Murat Ördekçi, Nilüfer Alcan, Fırat Tavuk, Aşur Korkmaz, Şefinur Tezgel, Yazgülü Güder Öztürk, Gülser Tuzcu, Seyhan Doğan, Özlem Ercan.

Ümraniye: Ahmet İbili, Ercan Polat, Umut Gedik, Alp Ata Akçagöz, Rıza Poyraz, Haydar Akbaba, Muharrem Buldukoğlu. (Akbaba ve Buldukoğlu'nun "ajan oldukları" gerekçesiyle mahkumlar tarafından öldürüldükleri ileri sürülüyor)

Çanakkale: İrfan Kalşen, Fahri Sarı, Sultan Sarı, İlker Babacan,

Bursa: Murat Özdemir.

Çankırı: İrfan Ortakçı, Hasan Güngörmez, Ali İhsan Özkan.

Uşak: Berrin Bıçkılar, Yasemin Cancı.

Ceyhan: Halil Önder.

Ümraniye'de Nurettin Kurt ve **Çanakkale'de** Mustafa Mutlu adlı askerler

Ölüm oruçlarıyla bağlantılı olarak, Almanya'da protesto amaçlı 25 Nisan 2001 tarihinde kendini yakarak ölen Kazım Gülbağ ve Hollanda'da ölüm orucundakilere destek amacıyla ölüm orucu yapan ve sağ görüşlülerce 9 Aralık 2000 tarihinde dövülerek öldürülen Cafer Coşkun, Yukarıda belirtilen 92 rakamına dahil değildir.